

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Проблема громадянського виховання сьогодні є об'єктом особливої уваги в українському суспільстві. Це зумовлено соціальним замовленням на виховання молодого покоління громадян, які відповідально ставляться до своїх обов'язків, знають права і свободи, вміють відстоювати їх, глибоко усвідомлюють і поважають демократичні цінності, спроможні до інновацій, управління власною життєдіяльністю і справами суспільства. Саме такі громадяни здатні сприяти розбудові та захисту України, яка на найвищому законодавчому рівні закріпила за собою статус демократичної, правової, соціальної держави, прямує до утвердження громадянського суспільства.

До визначення сутності громадянського виховання, окреслення його змісту та провідних напрямів реалізації зверталися І. Бех, М. Боришевський, П. Вербицька, О. Внукова, Н. Дерев'янка, К. Журба, В. Киричок, П. Кензьор, Л. Косарева, Л. Крицька, Л. Момотюк, В. Оржехівський, В. Приходько, Л. Рехтета, О. Стебна, О. Сухова, О. Сухомлинська, К. Чорна, Г. Шевченко та інші.

Досліджуючи особливості організації громадянського виховання, науковці бачать його кінцевий результат у сформованості громадянських якостей (О. Сухомлинська), громадянської позиції (А. Гаязов, О. Сухова), громадянських цінностей (П. Кензьор), громадянської спрямованості (М. Бабкіна, М. Боришевський, В. Іванчук), громадянської відповідальності (О. Салтикова), громадянської культури (А. Бекірова, Н. Дерев'янка), громадянської компетентності (О. Кучер), громадянськості (М. Алексеєва, Т. Дем'янюк, І. Манюк, С. Рябов, Т. Умурзакова, Н. Чернуха, І. Яремчук).

Різні аспекти громадянського виховання набули висвітлення в працях зарубіжних дослідників (М. Бренсон, Дж. Дьґої, Д. Керр, Г. Кершенштейнер, Ч. Мерріам, С. Памон, Л. Розен), які бачили його сенс у тому, щоб привчити дитину узгоджувати свої вчинки із загальними інтересами, сформувати гармонійного, ефективно діючого громадянина, розвинути в особистості громадянську лояльність завдяки оволодінню нею суспільними знаннями і цінностями, громадянськими навичками, громадянськими якостями (відповідальність, дисциплінованість, повага до інших, ввічливість, толерантність тощо).

Мета статті полягає в розкритті можливостей проектної технології в громадянському вихованні школярів.

Насамперед детальніше зупинимося на ретроспективі педагогічної технології проектування. Ще на початку ХХ століття проекти почали активно запроваджуватись у педагогічну практику. Значний внесок у педагогічну теорію та практику цього періоду вніс Дж. Дьґої. Саме його педагогічні ідеї безпосередньо пов'язані з обґрунтуванням мети, завдань та змісту педагогіки проектування, в основі якої закладена прогресивна теорія навчання і виховання. Відповідно до цього, увесь навчально-виховний процес організовується на основі самостійного вирішення дитиною проблем, які виникають у її практиці.

На нашу думку, особливої уваги заслуговують такі педагогічні ідеї вченого, котрі складають основу соціальних проектів, а саме: цілеспрямований розвиток здібностей дитини, які закладені природою; знання повинні мати практичне спрямування; систематичне залучення школярів до соціальних відносин, що є одночасно і метою, і результатом виховання; рефлексивне мислення як модель інтелектуального розвитку - найкорисніший засіб освіти для демократії [3].

Метод проектів як дидактична система поширився не лише в США, але в інших європейських країнах, в Росії та Україні. Прихильники методу проектів

(В. Шульгін, М. Крупеніна) вважали його єдиним засобом для перетворення “школи навчання” у “школу життя”, де набуті знання реалізовуватимуться у ході практичної діяльності учнів.

На сучасному етапі реформування вітчизняної шкільної освіти, визнаючи незаперечну цінність проектної технології, виникла проблема її використання у виховній теорії та практиці. Вітчизняні дослідники нині осмислюють розуміння сутності проектної технології, даючи їй різні трактування. На нашу думку проектна технологія - це узагальнений сценарій програми спільної діяльності педагога і вихованців, за якої учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування й виконання навчальних та життєвих завдань, що постійно змінюються[4].

Таким чином сутність поняття проектування полягає в організації взаємодії учнів та педагога, яка, взаємообумовлюючи, дозволяє реалізувати змістовий, процесуальний та методичний компоненти процесу виховання.

В основі цієї технології лежить не інформаційний, а діяльнісний та компетентнісний підходи, спрямовані на формування в учнів інтелектуальних та громадянських якостей, необхідних для дослідницької діяльності, а також компетентної участі у громадських справах.

Аналіз педагогічного досвіду свідчить, що необхідні громадянські якості можуть бути засвоєні молодими громадянами лише через соціальну практику, коли вони усвідомлюють та сприймають вимоги суспільства, формують у собі відчуття суспільної приналежності та здатності успішно виконувати свою громадянську роль.

Соціальні проекти, як важливий засіб громадянського виховання, дають учням можливість зв'язувати і співвідносити перспективні особистісні уявлення, отримані протягом навчання, із реальністю, в якій бувають вони самі, їх друзі, сім'ї, вчителі, із суспільним життям, з соціальними та політичними подіями, які відбуваються у межах мікрорайону, країни в цілому. У ході реалізації таких проектів учні проявляють свою активну громадянську позицію, використовують свої знання, спілкуються та співпрацюють одне з одним.

Освітньо-виховний потенціал проектної діяльності полягає у можливості

набуття учнями не тільки цілісних громадянських знань, підвищенні мотивації школярів до здобуття інформації про свій рідний край та Україну, опануванні найважливішими громадянськими якостями (патріотизм, громадянська відповідальність, самостійність тощо), а й у оволодінні навичками громадянської ініціативи у вирішенні актуальних питань на рівні селища, району, міста, регіону.

Саме під час розроблення і здійснення соціальних проектів школярі активно залучаються до суспільного життя, прийняття суспільно важливих рішень, що є важливим компонентом демократії. Проектна діяльність надає учням можливість отримати перший досвід обговорення, впливу та контролю над суспільною політикою, набути знань, умінь та цінностей, необхідних для ефективного управління суспільною політикою і самоврядування. Крім цього, досліджуючи проблеми місцевої громади, учні обговорюють фундаментальні громадянські цінності демократичного співтовариства. Прикладом може бути спільне благо та індивідуальні права, влада більшості. Знання принципів та цінностей демократії допомагає учням бути активними і відповідальними громадянами.

Проектна технологія надає можливість школярам досліджувати свою ідентичність через приналежність до місцевої громади, знайти своє місце в ній. Більшість молодих людей в юності, в період переходу від конкретного мислення до абстрактного, починають роздумувати про складні суперечливі життєві проблеми, такі як добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. В ці роки молоді люди формують своє ставлення до життя, набувають цінностей. І тому саме в шкільному віці необхідний досвід реальної громадянської участі, що допомагає досліджувати власні уявлення та їхній зв'язок із дійсністю.

Реалізуючи соціальні проекти учні стають повноправними членами місцевої громади, цінним ресурсом громадянської дії, чий енергія, воля і прагнення набувають позитивної спрямованості та успішно використовуються під час вирішення суспільно важливих проблем. Тому то соціальні проекти надають реальну можливість учням стати повноцінними громадянами. Участь в соціальних проектах - це не тільки ефективний спосіб отримати знання, вміння і практичний досвід демократичного

громадянства, але й чудова нагода залучити школярів до вирішення суспільно важливих проблем при взаємодії з органами влади та різними соціальними інституціями. Така участь допомагає школярам відчутти свій зв'язок з суспільством, приналежність до нього, зробити особистий внесок до справи вирішення суспільно важливих проблем.

Вважаємо за доцільне відзначити, що процес організації проектувальної діяльності учнів повинен відповідати наступним критеріям:

- орієнтація на інтереси вихованців, а також на актуальні для сьогодення проблеми;
- проведення самостійного дослідження, а не відтворення готової інформації з обраної теми;
- інтегративність (інтеграція знань з різних шкільних предметів);
- орієнтація на “кінцевий продукт” (матеріальний носій чи інший вид представлення результатів діяльності);
- удосконалення соціально-комунікативних навичок;
- партнерська роль педагога (вчитель виступає у ролі помічника, радника, допомагає учням у пошуку різноманітних джерел інформації, виробленні оптимальних рішень щодо певної проблеми) [4].

Беручи за основу теоретичні положення та практичний досвід вітчизняної й зарубіжної педагогіки, розглянемо питання класифікації типів проектів. Значний внесок у розвиток теорії проектування робить російська дослідниця Є. Полат. Її класифікація проектів здійснена відповідно до предметно-змістової спрямованості, виділяючи монопроекти та міжпредметні проекти [6, с.73-75].

Відповідно до класифікації українського дослідника О. Пехоти за географією реалізації проекти можуть бути локальними, регіональними, національними та міжнародними. Відповідно до кількості, учасників розрізняють індивідуальні та колективні проекти. За тривалістю проведення проекти поділяються на короткотермінові та довготермінові [7, с. 143].

У залежності до домінуючого методу чи діяльності, можна розрізнити такі

види проектів: прикладні проекти, які відрізняються чітко визначеним результатом діяльності його учасників; дослідницькі проекти, що мають на меті організацію діяльності учнів, спрямовану на розв'язання творчих завдань із заздалегідь невідомим результатом; інформаційні проекти, котрі скеровані на вивчення характеристик будь-яких процесів, явищ, об'єктів і передбачають їх аналіз та узагальнення виявлених фактів; рольові проекти, в яких учасники виконують визначені ролі. Такі проекти дозволяють не лише отримати нові знання, але й сприяють отриманню певного соціального досвіду.

Аналіз організації проектувальної діяльності з учнівською молоддю дозволяє виділити такі її основні етапи: початковий, основний, завершальний.

На початковому етапі важливо виробити в учнів мотивацію до соціальної проблеми, оскільки особистий інтерес учнів сприяє усвідомленому підходу до виконання проекту в цілому. Етап підготовки до роботи над проектом передбачає створення ініціативної групи школярів, пошук чи вибір проблеми серед низки питань, котрі потребують вирішення; визначення теми на предмет необхідності, реальності здійснення, актуальності, суспільного значення; формулювання цілей та встановлення конкретних завдань; обговорення методів та засобів реалізації; збір необхідної початкової інформації; передбачення кінцевого результату; планування майбутньої діяльності; формування робочих груп і визначення завдання для кожної; розробку критеріїв контролю. Принциповим є колективне обговорення учнями всіх тверджень, що приймаються на основі узгодження їхніх інтересів, використовуючи різноманітні методи групової роботи (мозковий штурм, коло ідей, виявлення альтернатив, вибір оптимального варіанту).

Основний етап передбачає збір та аналіз інформації, отриманої на основі спостережень, особистого досвіду, взаємодії з компетентними спеціалістами чи свідчень, що містяться у друкованих виданнях, архівах, інтернеті тощо. Результати обговорюються школярами в групах, після чого висунується ідея, версія, варіанти вирішення проблеми. Висунуті гіпотези звіряються, зібрані матеріали готуються до захисту.

Успіх проекту значною мірою залежить від оформлення його результатів. Результатом проектної діяльності є презентація та захист її кінцевого проекту. Завершальний етап включає підготовку письмового звіту, а також виступ представників груп й консультантів проекту на публічному представленні. Одночасно пакет документів передається рецензентам та експертам для висновків. Решта учнів школи знайомляться з матеріалами про проектну роботу з інформації зі стендів. Під час усного захисту, що за формою нагадує процедуру обговорення наукової роботи, автори представляють і обґрунтовують актуальність, значення, новизну і логіку свого проекту, відповідають на запитання слухачів та зауваження опонентів.

Проте роботу над проектом не можна вважати завершеною без аналізу ходу та результатів своєї діяльності, тобто проведення рефлексії. Деякі проекти можуть мати більше етапів, що визначається в кожному конкретному випадку.

Як свідчить наш досвід, учням важко самотужки опанувати технологію роботи над проектом. Важлива роль на всіх етапах діяльності відводиться педагогу, котрий, з одного боку, є організатором проекту, забезпечуючи соціалізацію вихованців, а з іншого, рівноправним членом робочої групи і висуває власні цілі, аналізує ситуацію, пропонує цікаві ідеї для обговорення. Наставники можуть поділитися власним життєвим досвідом, допомогти школярам відшукати різнобічні джерела інформації щодо проблеми дослідження, посприяти у контакті із спеціалістам. Проте вони не повинні виконувати основну роботу: писати за школярів листи, телефонувати від їхнього імені, готувати матеріали чи ілюстрації тощо.

Узагальнення наукових джерел та педагогічної практики дає змогу сформулювати основні вимоги до застосування проектної технології у громадянському вихованні учнів:

- наявність суттєвої суспільної проблеми дослідження, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження екологічної проблеми у певному населеному пункті, створення репортажів щодо допомоги бійцям АТО, вивчення впливу місцевого

телебачення на формування громадянського ідеалу сучасної молоді тощо);

- практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів (наприклад, звернення у відповідні служби про аварійний стан місцевої історичної пам'ятки; спільний з партнером по проекту випуск газети, альманаху з репортажами з місця подій; організація фестивалю, збору коштів, озеленення чи прибирання території тощо);

- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

- структурування змістової частини проекту;

- застосування дослідницьких методів, що передбачають певну послідовність дій, а саме: визначення проблеми і поставлених нею завдань дослідження; висунення гіпотези та шляхів її доведення; обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостережень тощо); обговорення способів оформлення кінцевих результатів (презентацій, захисту, творчих звітів, оглядів тощо); збирання, систематизація і аналіз отриманих даних; підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висунення нових проблем дослідження.

Якщо навчальна проектна діяльність вихованців здебільшого виконується під час уроків і частково в позаурочний час, то соціальне проектування не має жорстких обмежень у часі, і в місці застосування зусиль. Тут можлива жива практика, із справжніми суспільно вагомими результатами, які реально впливають на оточуючу дійсність.

Тому доцільним бачиться залучення учнів до розв'язання таких основних груп проблем, які обирають юні громадяни.

1. Проблеми сучасного суспільного життя країни: допомога українській армії, підтримка ровесників із шкіл, що евакуйовані із зони АТО, допомога школам, які розрушені внаслідок обстрілів тощо.

2. Проблеми школи та учнівської молоді: шкільна територія потребує впорядкування; у школі відсутній комп'ютер та інші сучасні засоби навчання; школярі, особливо із сільської місцевості, мають обмежені можливості у вивченні іноземних мов; відсутність спортивного інвентаря, необлаштованість спортивного

залу не сприяють фізичному розвитку школярів; відсутність коштів для забезпечення шкільної бібліотеки передплатними виданнями та іншою цікавою навчальною чи художньою літературою; рівень культури школярів під час спілкування повинен бути вищим; відсутні місця організації дозвілля молоді в позаурочний час; забезпечення учнів гарячим харчуванням у шкільній їдальні.

3. Проблеми місцевої громади: поблизу школи стоять рекламні щити, які рекламують тютюнові вироби та алкогольні напої; люди із травмами слухового апарату, які проживають у нашому населеному пункті, ізольовані від суспільства; у місцевому дошкільному закладі відчувається нестача іграшок і канцелярського приладдя; люди похилого віку, які становлять більшість населення невеликого села, не мають повноцінного медичного обслуговування; одна з вулиць, на якій проживає багато учнів класу, потребує благоустрою або заборони проїзду вантажного транспорту тощо.

4. Екологічні проблеми: у населеному пункті (мікрорайоні) немає парку; місцеві підприємства забруднюють довкілля; сміттєзвалища немає, або воно невпорядковане чи знаходиться у невідповідному місці; проводиться невиправдане масове вирубування лісу, паркової зони; відсутнє озеленення окремих вулиць нашого села чи міста.

5. Проблеми, які пов'язані з обмеженням прав та свобод особистості: багато громадян не беруть участі у виборах. Особливо це проявляється під час виборів місцевого самоврядування; люди обурені тим, що виборча компанія відбувається із порушенням норм чинного законодавства; найініціативніші члени місцевої громади відчувають на собі тиск владних структур; місцеві засоби масової інформації тенденційно та однобоко подають інформацію; обмежена свобода слова; представники менш чисельної релігійної конфесії відчувають на собі тиск більшості.

Наприклад, деякі суспільні акції школярів України носять конкретну назву: “Лист бійцю АТО”, “Збережімо річку”, “Так! Світлофору школи”, “Україна єдина” тощо.

Беручи участь в цих акціях, учнівські команди виявляють актуальні

проблеми на рівні навчального закладу, мікрорайону, села, району, міста, держави і пропонують важливі варіанти їх вирішення. Досліджуючи сутність проблеми, команди аналізують різноманітну інформацію, матеріали, документи, на основі яких розробляється соціальний проект. Працюючи над розв'язанням місцевих проблем, школярі не лише акцентують увагу громадськості до них, але й нерідко здійснюють реальні кроки на шляху їх практичного розв'язання, а результати проекту презентуються громадськості на місцевому, регіональному чи національному рівнях.

Особливого виховного успіху у використанні проектної технології в громадянському вихованні школярів можна досягнути за умови залучення до реалізації проектів дорослих - батьків, вчителів, представників громадськості та владних структур тощо. Вони концентрують свою увагу на тих моментах, де школярі найбільше потребували їхньої допомоги, а саме: під час планування діяльності; виборі найбільш оптимальних шляхів розв'язання проблеми; прогнозуванні наслідків діяльності; набутті навичок ділової комунікації та презентації результатів діяльності; порівняння здобутих результатів із запланованими; в процесі об'єктивної оцінки роботи над проектом.

Отже, на підставі зазначеного вище, можемо стверджувати, що проектна діяльність сприяє формуванню зв'язку між загальноосвітньою школою та суспільною практикою, дає змогу учням здобувати необхідні знання у суспільній акції, сприяє розвитку мотивації і активізує громадянську участь учнівської молоді. Організація суспільно-корисної проектної діяльності із школярами дала змогу виділити такі її основні етапи: підготовчий (змістовий та технологічний аспект), планування проектної діяльності (постановка проблеми, розробка та планування певної дії), дослідження проблеми та вибору шляху її розв'язання; діяльнісний (розв'язання проблеми, реалізація дії); презентація результатів; рефлексивний (оцінка та аналіз отриманих результатів).

Перспективи подальшого пошуку означеної проблеми вбачаємо у визначенні критеріїв оцінки ефективності різного роду соціальних проектів,

методики впровадження проектної діяльності у різних сферах життєдіяльності школярів.

Список літератури:

1. Громадянин - Держава - Громадянське виховання. Антологія / Упорядники М.П.Рагозін, О.В. Сухомлинська. - Донецьк: "Донбас", 2001.-262 с.
2. Дерев'янка Н. Теоретичні засади формування громадянської культури школярів / За ред. В. Костіва. - Івано-Франківськ: Плай, 2002. - 199 с.
3. Дьюї Д. Моє педагогічне кредо / Дж. Дьюї. // Шлях освіти. - 1998. - №4. - С. 50-51.
4. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі/ О.М.Коберник. -К.: Науковий світ, 2001. - 234с.
5. Курбатов В.И. Курбатова О.В. Социальное проектирование: учебное пособие/ В.И.Курбатов, О.В.Курбатов. - Ростов н/Д: «Феникс», 2001. - 416 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С.Полат. - М.: Академия, 2001. - 272 с.
7. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / За ред. О.М.Пехоти. - К.: А.С.К., 2002.-225с.
8. Сухомлинська О.В. Громадянськість як феномен виховання/ О.В.Сухомлинська. //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: 3б. наук.пр. - К., 1999. - Кн.2. - С.6-12.
9. Чорна К. Громадянське виховання - нагальна потреба України/ К.І.Чорна.//Освіта України. - 2000. - №51/52. - С.5.

У статті розкривається сутність та методика використання проектної технології в громадянському вихованні школярів. Стверджується, що проектна технологія - це узагальнений сценарій програми спільної діяльності педагога і вихованців, за якої учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування й виконання навчальних та життєвих завдань, що постійно змінюються, а проектування полягає в організації взаємодії учнів та педагога, яка, взаємообумовлюючи, дозволяє реалізувати змістовий, процесуальний та методичний компоненти процесу виховання. Соціальні проекти, як важливий засіб громадянського виховання, дають учням можливість зв'язувати і співвідносити перспективні особистісні уявлення, отримані протягом навчання, із реальністю, в якій бувають вони самі, їх друзі, сім'ї, вчителі, із суспільним життям, з

соціальними та політичними подіями, які відбуваються у межах мікрорайону, країни в цілому. Освітньо-виховний потенціал проектної діяльності полягає у можливості набуття учнями не тільки цілісних громадянських знань, підвищенні мотивації школярів до здобуття інформації про свій рідний край та Україну, опануванні найважливішими громадянськими якостями, а й у оволодінні навичками громадянської ініціативи у вирішенні актуальних соціальних питань на рівні селища, району, міста, регіону.

Ключові слова: проектування, проектна технологія, соціальні проекти, громадянське виховання.